

12.5.2021

EOAK/2510/2020

Ratkaisija: Apulaisoikeusasiamies Pasi Pölönen

Esittelijä: Esittelijäneuvos Anu Rita

MAHDOLLISUUS TUTUSTUA SÄHKÖISEEN OIKEUDENKÄYNTIAINEISTOON

1 KANTELU

Kantelija pyysi tutkimaan Vantaan vankilan, Helsingin vankilan ja Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikön menettelyä sähköisessä muodossa olevaan oikeudenkäyntiaineistoon tutustumisen osalta. Lisäksi hän arvosteli sitä, että oikeudenkäyntiavustajan kanssa ei ole mahdollista viestiä luottamuksellisesti sähköisiä välineitä käyttäen.

Kantelija oli ollut aiemmin Vantaan vankilassa ja tullut sittemmin siirretyksi Helsingin vankilaan.

Kantelusta kävi ilmi, että kantelija haki hovioikeudelta muutosta käräjäoikeuden tuomioon. Kantelija kertoi, ettei hän saa perehtyä oikeudenkäyntiaineistoon hankkimallaan tietokoneella omassa sellissään. Hänen mukaansa oikeudenkäyntiaineistoa oli noin 15 000 sivua verotarkastusaineisto mukaan lukien. Lisäksi aineistoon kuuluivat käräjäoikeuden nauhoitteet – noin 20 tuntia, joita ei kantelijan mukaan voinut toimittaa paperilla.

Lisäksi kantelija kertoi paperisen esitutkinta-aineiston katoamisesta, materiaalin toimittamisesta hänelle usb-tikulla ja cd-levyillä sekä yrityksistään saada lupa käyttää näitä, ja siitä, millaisia mahdollisuuksia tuesta aineistoon hänellä oli ollut.

Hän kertoi näkemyksensä tilanteen ongelmallisuudesta muun muassa seuraavasti.

”Jutun toiset vastaajat voivat avustajineen/puolustajineen valmistautua muutoksenhakuoikeudenkäyntiin vapaaseen tahtiin, mutta minun mahdollisuuteni ovat hyvin suppeat. Aineistoa ei toislaiseksi ole käytettävissäni täällä Helsingin vankilassa. Avustajan lähettämät sähköpostit tulevat vartijan kädessä minulle selliin. Mitään luottamuksellista viestiä avustaja ei voi lähettää. Avustajan on hankkiuduttava tapaamisiin, mihin kuuluu myös matka-aikaa. En voi valmistautua tapaamisiin ilman aineistoa. Parasta olisi, jos voisin perehtyä aineistoon sellissäni omaan tahtiin ja viestittää sähköpostitse puolustajalleni käsitykseni tuomiosta, aineistosta ja muiden lausumista.

- - -

Voin toki soittaa puolustajalle, mutta lyhyessä puhelussa ja tapaa-misissakin on mahdotonta käydä laajaa aineistoa yksityiskohtai-sesti läpi ilman valmistautumista. Joudun maksamaan puhelut itse eikä minulla ole pitkiin puheluihin varaa.

- - -

Onko asianmukaista, että tutkintavangilta riistetään oikeus tutus-tua sellissään omaan tahtiin oikeudenkäyntiaineistoon ja tehdä muistiinpanoja sekä viestittää avustajansa kanssa luottamukselli-esti sähköisin välinein. Lainsäädäntö on muuttunut sallivam-maksi jo vuonna 2015, mutta rikosseuraamusvirasto ei edelleen-kään tahdo sallia tätä tutkintavangille, edes sellaiselle, jolla ei ole yhteydenpitorajoituksia kuten minä.

Minulla pitäisi olla oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin. Mielestäni Rikosseuraamusviraston ja vankiloiden noudattama käytäntö estävät sen. Minulta puuttuu mahdollisuus asianmukai-seen puolustautumiseen hovioikeudessa. Puolustaja ei yksin riitä puolustautumiseen, vaan minun tulee itseni voida tutustua kaik-keen aineistoon, jota käräjäoikeudessa on käsitelty ja jota hovioi-keudessa esitetään. Ilman perehtymistä en voi keskustella puo-lustajani kanssa tapauksesta mielekkäästi.”

Kantelijan mukaan on kysymys siitä, onko asianmukaista, että tutkin-tavanki ei saa tutustua oikeudenkäyntiaineistoon sellissään nykyaikai-sin sähköisin välinein. Hän kysyi, onko Rikosseuraamuslaitos laimin-lyönyt vuonna 2015 voimaan tulleen lainsäädännön täytäntöönpanon perusoikeuksia loukkaavalla tavalla.

2 SELVITYS

Kantelun johdosta hankittiin seuraavat selvitys ja lausunto:

- Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikön lausunto (18.6.2020)
- Vantaan vankilan selvitys 11.5.2020
- Helsingin vankilan selvitys 19.5.2020
- Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikön tietopalvelupäälli-kön selvitys 20.4.2020

Keskushallintoyksikön lausunnossa oli todettu, että sähköisien oikeu-denkäyntimateriaalien osalta tullaan antamaan ohjeistusta. Lisäksi siinä oli arvioitu vankisähköpostijärjestelmän käyttöönottoajankohtaa. Tämän vuoksi keskushallintoyksikköä pyydettiin vielä 18.11.2020 il-moittamaan, miten laitoksia oli ohjeistettu ja mikä oli vankisähköposti-järjestelmän käyttöönoton vaihe. Keskushallintoyksikkö antoi pyydetyn lisäselvityksen 29.1.2021.

Selvitykset ja lausunto toimitetaan ohessa kantelijalle.

Lisäksi Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksiköltä tiedusteltiin, 7.5.2021, oliko lisäselvityksessä mainittu ohje Oikeudenkäyntimateri-aaleihin tutustumisen mahdollistaminen vankiloissa (dnro 3/400/2020) jo valmistunut.

Asiassa pyydettiin myös Poliisihallitukselta tietoja esitutkinta-aineiston sähköisestä muodosta.

3 RATKAISU

3.1 Kantelun tutkimisesta

Kantelussa on tuotu esiin, että kantelija ei ole saanut itse hankkimaansa tietokonetta käyttöönsä sekä viitattu myös muiden vankien vastaavaan tilanteeseen ja heitä koskeviin päätöksiin. Tältä osin totean, että omaisuuden hallussapitoa koskevasta asiasta voi hakea muutosta. Oikeusasiamies ei vakiintuneesti tutki asiaa, jonka voi saattaa tuomioistuimen arvioitavaksi.

Tietääkseni on varsin vakiintunut, ja ilmeisesti myös tuomioistuimissa hyväksytty käytäntö, että tutkintavanki tai vanki ei voi saada itse hankkimaansa tietojen tallentamiseen tai internetyhteyden muodostamiseen soveltuvaa laitetta haltuunsa. Tässä ratkaisussa on kyse muun ohessa siitä, miten vankilan tulisi omilla toimenpiteillään ja vankilan tarjoamalla laitteistoilla mahdollistaa esitutkinta- ja oikeudenkäyntiaineistoon tutustuminen.

Pyysin Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikölle osoittamassani selvitys- ja lausuntopyyntössä selvittämään kantelijan yksittäistapausta laajemmin, onko tutkintavankien ja vankien mahdollista vankilassa itse perehtyä sähköisessä muodossa olevaan esitutkinta-aineistoon tai muuhun oikeudenkäyntiaineistoon ja kuinka tämä mahdollisesti on järjestetty.

3.2 Menettely Vantaan vankilassa

Vantaan vankilan selvityksen mukaan ongelmia oli aiheutunut siitä, että kantelijan avustajan toimittamat nauhoitukset olivat sellaisessa tiedostomuodossa, joita vankilan laitteella ei voinut toistaa. Kantelijalle oli yritetty mahdollistaa aineistoon tutustuminen, ja siinä on lopulta onnistuttukin. Selvityksen mukaan ongelma ratkaistiin yhteistyössä kantelijan avustajan kanssa. Selvityksessä ilmoitetaan, että kantelijalla on ollut mahdollisuus rajoituksetta tutustua aineistoon virka-aikana. Kantelijalla on lisäksi ollut mahdollisuus tutustua niin paljon kuin haluaa esitutkintapöytäkirjoihin, jotka olivat paperisessa muodossa.

Minulla ei ole perusteita epäillä Vantaan vankilan selvitystä, jonka mukaan kantelijalla on ollut mahdollisuus tutustua oikeudenkäyntiaineistoon. Minulla ei ole aihetta toimenpiteisiin asiassa.

Vantaan vankila totesi selvityksessään asiasta yleisesti seuraavaa.

Nykyisin esitutkintapöytäkirjat ovat poikkeuksetta sähköisessä muodossa ja nykyiset säädökset eivät juuri anna vankilalle liikkumavaraa mietittäessä tallennuskapasiteetin omaavien laitteiden haltuun antamista. Vantaan vankilassa on linjattu, että esitutkintamateriaaliin voi tutustua sähköisesti joko vankilan omilla laitteilla tai poliisin tuomilla laitteilla kameravalvotussa tilassa virka-aikana.

Missään tapauksessa vanki ei voi saada selliin haltuunsa näitä laitteita. Esitutkimateriaalin paperiversiot annetaan edelleen vangille haltuun halutessaan. Vankilan näkemyksen mukaan Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikön tulee miettiä tarkemmat ohjeet sähköisen esitutkimateriaalin läpi käymisen mahdollistamiseen vankilan omilla laitteilla.

Käsittelen tätä tarkemmin kohdassa 3.4.

Kantelijan mainitsemien tupakoinnin rajoitusten osalta totean, että olen antanut päätöksen vankien tupakoinnin rajoittamista koskevassa asiassa (30.10.2019 EOAK/5349/2019)¹. Lisäksi eduskunnassa on parhaillaan käsiteltävänä asiaa koskeva hallituksen esitys. Minulla ei ole aihetta toimenpiteisiin tältä osin. Minulla ei ole aihetta toimenpiteisiin myöskään kantelijan siirtämisestä kertoman osalta, ottaen huomioon, mitä Vantaan vankilan selvityksessä on todettu.

3.3 Menettely Helsingin vankilassa

Helsingin vankilan selvityksen mukaan kantelijalle oli toukokuussa järjestetty käyttöön tietokone oikeudenkäyntiaineistoon tutustumista varten. Vankilan johtajan käsityksen mukaan hovioikeuskäsittely oli alkanut kesäkuussa. Vantaan vankilasta oli toimitettu kantelijan saapumisen jälkeen Helsingin vankilaan kaksi pahvilaatikkoa oikeudenkäyntiaineistoa. Omaisuusluetteluun oli 9.3.2020 kirjattu usb-muistitikku, mutta vankilassa ei muistettu, että kantelija olisi jättänyt hakemuksen sen haltuun saamisesta.

Vankilan mukaan siellä ei ollut ollut vankien käyttöön mitään laitetta, jolla tutustua sähköisessä muodossa oleviin oikeudenkäyntiasiakirjoihin. Vankila oli lähtenyt, ilmeisesti kantelijan asian myötä, etsimään ongelmaan ratkaisua, joka sittemmin löytyikin.

Kantelijan asiaa laajemmin vankila totesi, että siellä on tutkintavankeja, jotka käräjäoikeuden tuomion saatuaan odottavat hovioikeuden ratkaisua. Tutkintavankeiden määrä oli viime aikoina kasvanut.

Omana kannanottonani totean seuraavaa.

Asiassa jää epäselväksi, miten ja milloin kantelija itse tai hänen avustajansa on ottanut Helsingin vankilassa esiin ongelmat oikeudenkäyntiaineistoon tutustumisessa. Tiedossa ei ole myöskään, milloin kantelija sai tiedon hovioikeuskäsittelyn ajankohdasta. Kantelija oli saapunut Helsingin vankilaan 12.12.2019. Kantelu on tullut vireille 7.4.2020. Selvitys- ja lausuntopyyntö lähetettiin Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikölle 16.4.2020. Tiedossa ei ole, milloin keskushallintoyksikkö toimitti sen Helsingin vankilaan. Epäselväksi jää myös, miksi kantelija oli käsityksessä, että paperinen oikeudenkäyntiaineisto on kadonnut ja mitä usb-tikun haltuun saamisen suhteen oli tapahtunut.

¹ Luettavissa oikeusasiamiehen internetsivuilla <https://www.oikeusasiamies.fi/r/fi/ratkaisut/-/eoar/5349/2019>

Saamani selvityksen mukaan Helsingin vankila on pyrkinyt mahdollistamaan kantelijalle oikeudenkäyntiaineistoon tutustumisen. Selvää kuitenkin on, että ennen kantelijan tapausta Helsingin vankilassa ei ole ollut valmiutta tähän. Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikön lausunnossa ja tietopalvelupäällikön selvityksessä on kerrottu siitä, kuinka vankiloita on 18.12.2019 ohjeistettu vankien mahdollisuudesta tutustua sähköiseen aineistoon. Keskushallintoyksikön mukaan on ilmeistä, että vankiloissa ei ole ollut riittävästi tietoa siitä, miten sähköisiin oikeudenkäyntimateriaaleihin tutustuminen tulisi mahdollistaa.

Minulla ei ole perusteita arvostella Helsingin vankilan menettelyä muutoin, kuin että kiinnitän vankilan huomiota siihen, että keskushallintoyksikön tietopalvelupäällikön mukaan tietohallinnon käyttäjäryhmässä oli jo 18.12.2019 ohjeistettu vankiloita hankkimaan dvd-soittimia sähköistä aineistoa varten. Ymmärtääkseni sähköiseen esitutkinta-aineistoon tutustumisen mahdollistaviin toimiin ei Helsingin vankilassa ryhdytty heti, vaan vasta kun asia tuli ajankohtaiseksi kantelijan kohdalla. Lisäksi mahdollisuus toteutettiin toisin kuin keskushallintoyksikkö oli tarkoittanut.

Käsittelen Rikosseuraamuslaitoksen menettelyä laajemmin seuraavassa kohdassa 3.4.

Tupakointimahdollisuuden osalta viitaan kohdassa 3.2 toteamaani.

3.4 Sähköiseen oikeudenkäyntiaineistoon tutustumisesta yleisesti

Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikölle lähetetyssä selvityksessä ja lausuntopyynnössä todettiin seuraavaa.

Pyydän selvittämään kantelijan yksittäistapausta laajemmin, onko tutkintavankien ja vankien mahdollista vankilassa itse perehtyä sähköisessä muodossa olevaan esitutkimateriaaliin tai muuhun oikeudenkäyntiaineistoon ja kuinka tämä mahdollisesti on järjestetty.

Keskushallintoyksikkö vastasi tältä osin muun muassa seuraavaa.

Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikkö on 7.7.2017 antanut ohjeen koskien yksiköiden tietoturvavastaavaa/ICT-yhdyshenkilöä. Ohjeen mukaan Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikön tietopalvelut ohjaa keskitetysti tietohallinnon, tietoturvan ja sähköisten palveluiden kehittämistä RISE:n yksiköissä. Yksiköt ovat nimenneet tietoturvavastaavan/ICT -yhdyshenkilön, jonka/joiden tehtäviin kuuluu yksikkötasolla laitteistojen ja henkilökunnan tietojen ajan tasalla pitäminen. Osana toiminnan kehittämistä keskushallintoyksikön tietopalvelut on perustanut valtakunnallisen portaalin nimettyjen henkilöiden työn tukemiseksi. Portaalin tarkoitus on jakaa tietoa ajankohtaisista asioista ja tehostaa vuorovaikutuksellista suhdetta molempiin suuntiin. Tietopalvelut järjestää nimetyille virkamiehille tiedotustilaisuuksia ajankohtaisista asioista määräjain.

Tietopalvelupäälliköltä saadun tiedon mukaan ICT-yhdyshenkilöitä on tietohallinnon käyttäjäryhmässä 18.12.2019 ohjeistettu liittyen tutkintavankien sähköisen aineiston tutustumiseen. Tuolloin on todettu, että esitutkinta-aineisto on enenevässä määrin sähköisessä formaatissa eikä vankien sähköisen asioinnin työasema mahdollista aineistojen käsittelyä. Ohjeistuksen mukaan ensisijaisesti vangille mahdollistetaan aineistoon tutustuminen ostamalla/osoittamalla tarkoitukseen DVD-soitin. Mikäli vankila sallii tiedostojen vastaanottamisen USB-tikulla, tulee tarkoitukseen osoittaa USB-portilla varustettu DVD-soitin. Tietopalvelupäälliköltä saadun tiedon mukaan vankilan pitää testata omia laitteitaan ja kertoa avustajille, missä formaatissa tiedot tulee toimittaa. Tämä on yksikön ICT-yhdyshenkilön tehtävä.

Keskushallintoyksikkö on tiedustellut aluekeskuksista, onko vankiloihin hankittu DVD-soittimia ja ovatko kyseiset soittimet toimineet. Vastausten perusteella ilmeni, ettei kaikkiin vankiloihin ole hankittu DVD-soittimia. Joissain vankiloissa DVD-soittimien käytössä oli havaittu haasteita. Haasteena todettiin se, että vankilaan toimitetaan usein sellaisia esitutkintamateriaaleja sisältäviä levyjä, joiden toisto ei ole mahdollista vankilan soittimia käyttäen. Hankalaksi oli koettu myös se, että DVD-soittimen näyttönä toimii televisio. Osassa vankiloista sähköiseen oikeudenkäyntimateriaaliin tutustuminen on mahdollistettu hankkimalla tarkoitusta varten tietokone.

Tietopalvelupäälliköltä saadun tiedon mukaan Rikosseuraamuslaitoksen ylläpitämä tietokone ei ole vaihtoehto, koska se aiheuttaa merkittävän riskin vangin tietosuojan vaarantumisesta. On erittäin vaikea estää tiedostojen tallentaminen tietokoneelle, jolloin riskinä on, että seuraavan tietokoneenkäyttäjän on mahdollista lukea edellisen käyttäjän dokumentit.

Keskushallintoyksikkö katsoo, että sähköiseen oikeudenkäyntimateriaaliin tutustumisen mahdollistaminen on tällä hetkellä tietoturvasuhteisesti käyttämällä DVD-soittimia ja televisioita. Suljettuihin vankiloihin tulisi hankkia DVD-soitin, jos tällaista ei ole vielä hankittu. Tarkoituksenmukaisimpia ovat DVD-soittimet, jotka kykenevät mahdollisimman kattavasti toistamaan eri video-, kuva- ja äänitiedostomuotoja.

Keskushallintoyksikön mukaan saatujen selvitysten valossa oli ilmeistä, että vankiloissa ei ole ollut riittävästi tietoa siitä, miten sähköisiin oikeudenkäyntimateriaaleihin tutustuminen tulisi mahdollistaa. Asiassa havaitun tiedonpuutteen takia keskushallintoyksikkö ilmoitti tulevansa ohjeistamaan asiassa.

Keskushallintoyksiköltä saatiin 29.1.2021 vielä pyydetty lisäselvitys siitä, miten vankiloita oli ohjeistettu asiassa. Lisäselvityksestä kävi ilmi seuraava.

Keskushallintoyksikkö ilmoitti lähettäneensä 18.6.2020 tähän kanteluun antamansa lausunnon tiedoksi kaikille aluekeskuksille ja viitanneensa lausunnossa dvd-soittimien hankkimisesta todettuun.

Keskushallintoyksikön mukaan siellä on valmisteilla menettelytapaohje (dnro 3/400/2021) koskien oikeudenkäyntimateriaaleihin tutustumisen mahdollistamista vankiloissa. Keskushallintoyksiköstä 7.5.2021 saadun tiedon mukaan ohje on nyt lähes valmis.

Omana kannanottonani totean seuraavaa.

Kuten jo keskushallintoyksikkökin lausunnossaan mainitsi, perustuslain 21 §:n 2 momentin mukaan käsittelyn julkisuus sekä oikeus tulla kuulluksi, saada perusteltu päätös ja hakea muutosta samoin kuin muut oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin ja hyvän hallinnon takeet turvataan lailla. Säännöksessä tarkoitettuihin oikeussuojatakeisiin kuuluu siinä nimenomaisesti mainittujen osa-alueiden ohella myös oikeus saada riittävästi aikaa ja edellytyksiä valmistella puolustustaan. Perustuslain 22 §:n mukaan julkisen vallan on turvattava perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutuminen.

Korostan, että vankilan tulee omalta osaltaan huolehtia siitä, että vapautensa menettäneiden oikeutta oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin ei loukata. Rikosseuraamuslaitos onkin ilmoittanut ryhtyneensä asiassa toimenpiteisiin.

Se, kuinka oikeudenkäyntiin valmistautuminen tarkoituksenmukaisimmalla sekä laitosturvallisuuden ja tietoturvan huomioivalla tavalla parhaiten järjestetään, on Rikosseuraamuslaitoksen toiminnan ohjaimista, johon ylin laillisuusvalvoja ei puutu. Totean kuitenkin, että Poliisihallitukselta marraskuussa 2020 saadun tiedon mukaan Tuomioistuinvirasto oli parhaillaan laatimassa raporttia sähköisten esitutkintapöytäkirjojen käytettävyydestä Poliisihallituksen ja Valtakunnansyyttäjän toimiston kanssa.

Hallintolain 7 §:ssä säädetään palveluperiaatteesta. Sen mukaan asiointi ja asian käsittely viranomaisessa on pyrittävä järjestämään siten, että hallinnossa asioiva saa asianmukaisesti hallinnon palveluita ja viranomainen voi suorittaa tehtävänsä tuloksellisesti. Hallintolain 10 §:ssä säädetään viranomaisten yhteistyöstä. Sen mukaan viranomaisen on toimivaltansa rajoissa ja asian vaatimassa laajuudessa avustettava toista viranomaista tämän pyynnöstä hallintotehtävän hoitamisessa sekä muutoinkin pyrittävä edistämään viranomaisten välistä yhteistyötä.

Tiedossani ei ole, onko Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikkö tehnyt yhteistyötä poliisin, syyttäjälaitoksen tai tuomioistuinlaitoksen kanssa sen osalta, että rikosprosessiin liittyvään sähköiseen aineistoon tutustuminen vankilassa saataisiin hoidettua tehokkaalla ja tarkoituksenmukaisella tavalla, joka turvaa oikeutta oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin. Kantelua selvitettyä tuli ilmi muun muassa, että joidenkin tiedostomuotojen avaaminen ei ollut onnistunut vankiloiden laitteilla. Nähdäkseni olisi perusteltua harkita, onko

Rikosseuraamuslaitoksen tarpeen olla yhteistyössä mainittujen viranomaisten kanssa, ellei näin ole jo tehty.

3.5 Sähköinen yhteydenpito

Kantelija arvosteli sitä, että hänellä ei ollut mahdollisuutta luottamukselliseen sähköiseen viestintään oikeudenkäyntiavustajansa kanssa.

Tutkintavankeuslain 8 luvun 7 a §:ssä säädetään oikeudesta sähköpostin käyttöön.

7 a § (10.4.2015/394) Sähköpostin käyttö

Tutkintavangille voidaan antaa lupa sähköpostiviestien lähettämiseen ja vastaanottamiseen yhteyksien ylläpitämiseen, toimeentuloon, työ-, koulutus-, oikeus-, sosiaali- tai asuntoasioiden hoitamiseen liittyvästä tärkeästä syystä, jollei tutkintavangin oikeutta yhteydenpitoon ole pakkokeinolain 4 luvun nojalla rajoitettu. Edellä todetusta huolimatta tutkintavangille voidaan antaa lupa sähköpostiviestin lähettämiseen ja vastaanottamiseen 4 §:ssä tarkoitetun asiamiehen kanssa tärkeästä oikeusasioden hoitamiseen liittyvästä syystä.

Luvan myöntämisen edellytyksenä on, ettei käytöstä aiheudu vaaraa tutkintavankeuden tarkoitukselle, vankilan järjestykselle tai turvallisuudelle taikka tutkintavangin tai muun henkilön turvallisuudelle ja että viestin lähettäjältä ja vastaanottajalta pystytään riittävästi varmistumaan.

Jos sähköpostin käyttöä koskevan luvan myöntämisen edellytykset eivät enää päätöksen tekemisen jälkeen täyty tai tutkintavanki rikkoo luvan ehtoja, lupa voidaan peruuttaa.

Vangeille on mahdollista lähettää sähköpostia, kuten kantelijakin kertoi, mutta kyse ei ole edellä mainitun lainkohdan soveltamisesta, joka koskee sitä, että vangilla olisi henkilökohtainen sähköpostiosoite, josta hän voisi myös itse lähettää sähköpostia. Tällä hetkellä sähköpostin käyttö tarkoittaa sitä, että vankilalla on yksi sähköpostiosoite, johon kuka tahansa voi lähettää vangeille tarkoitettuja viestejä, jotka vankila tulostaa ja toimittaa viestin vastaanottajaksi merkitylle vangille.

Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikkö lausui tältä osin seuraavaa.

Vangeille on mahdollista lähettää sähköpostia vankisähköpostin kautta. Tällöin sähköposti tulostetaan ja tulostettu sähköposti toimitetaan vangille vankilan henkilökunnan välityksellä.

Tietopalvelupäälliköltä saadun tiedon mukaan keskushallintoyksikkö valmistelee tällä hetkellä yhteistyössä Valtorin kanssa vankisähköpostijärjestelmän teknistä ratkaisukuvausta. Teknistä vaatimusmäärittelyä on tarkennettu 17.6.2020 yhteistyössä Valtorin

kanssa ja ratkaisukuvauksen esittely toteutetaan 26.6.2020. Mikäli esitetty ratkaisu täyttää teknologisen arkkitehtuurin ja lainsäädännön asettamat vaatimukset, projektoidaan toteutus Rikosseuraamuslaitoksen projektinhallintamallin mukaisesti. Projektin hyväksyy Rikosseuraamuslaitoksen johtoryhmä. Vankisähköpostijärjestelmän käyttöönoton arvioidaan tällä hetkellä olevan mahdollista vuoden 2020 loppuun mennessä.

Keskushallintoyksiköltä saatiin 29.1.2021 pyydetty lisäselvitys siitä, mikä on vankisähköpostijärjestelmän käyttöönoton vaihe. Lisäselvityksestä kävi ilmi seuraava.

Tietopalvelupäälliköltä saadun tiedon mukaan Valtori ja Rikosseuraamuslaitos ovat laatineet ratkaisukuvauksen vankisähköpostijärjestelmän toteutusvaihtoehdoista. Tietopalvelupäällikkö on esitellyt vankisähköpostijärjestelmän Rikosseuraamuslaitoksen johtoryhmälle sähköpostitse loka-marraskuun vaihteessa vuonna 2020. Hän on 12.1.2021 esitellyt pääjohtajalle vuoden 2021 ICT-budjetin. Budjetti sai hyväksynnän ja budjetissa on varattu rahoitusta vankisähköpostijärjestelmän käyttöönotolle. Tietopalvelupäällikkö on kokoustanut 29.1.2021 projektin käynnistämisestä Valtorin ja Oikeusrekisterikeskuksen kanssa. Vankisähköpostijärjestelmän käyttöönottoaikataulu ei ole vielä varmistunut, mutta tietopalvelupäällikön arvion mukaan käyttöönotto voisi olla mahdollista loppukeväästä 2021. Käyttöönottoaikatauluun vaikuttaa kuitenkin myös muun muassa Valtorin aikataulut, joten käyttöönotto saattaa mennä myös syksylle 2021.

Omana kannanottonani totean seuraavaa.

Hallintoviranomaisten pitää toteuttaa eduskunnan lailla niille osoittamat tehtävät. Tutkintavankeuslain 8 luvun 7 a § on tullut voimaan 1.5.2015, samoin kuin vastaava vankeusvankeja koskeva vankeuslain 12 luvun 9 §. Vangeilla olisi lainsäädännön mukaan voinut jo yli kuusi vuotta olla mahdollisuus käyttää sähköpostia, mutta Rikosseuraamuslaitos ei vielä ole mahdollistanut tätä.

Apulaisoikeusasiamies Jussi Pajuoja on 24.10.2016 antamassaan päätöksessä arvostellut sitä, että vangeilla ei ollut laissa säädettyä oikeutta sähköiseen asiointiin, millä hän viittasi myös sähköpostin käyttämiseen ([Dnro 4506/4/15](#), uusi asianhallintajärjestelmä EOAK/5996/2016)². Hän totesi päätöksessään muun muassa seuraavaa.

Vankien sähköisen viestinnän mahdollistavien teknisten järjestelyjen suunnittelu ja ohjeistaminen ovat olleet keskushallintoyksikön tehtävä. Vankiloita oli nimenomaisesti pyydetty pidättäytymään omatoimisista ratkaisuista asioinnin järjestämiseksi.

- - -

² Luettavissa oikeusasiamiehen internetsivuilla <https://www.oikeusasiamies.fi/r/fi/ratkaisut/-/eoar/4506/2015>

Lainmuutokset, joiden soveltamisesta kantelussa on kyse, tulivat voimaan 1.5.2015. Tiedossa oli jo pitkään ennen lain voimaantuloa ollut, että vankeuslain ja tutkintavankeuslain muutoksilla tultaisiin mahdollistamaan vankien sähköinen asiointi aiempaa laajemmin. Hallituksen esitys eduskunnalle vankeutta ja tutkintavankeutta koskevan lainsäädännön muuttamiseksi (HE 45/2014 vp) oli annettu eduskunnalle huhtikuussa 2014.

- - -

Kuten jo selvitys- ja lausuntopyyntöissäni Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikölle totesin, muutoksia valmisteltiin pitkään ja lain sisältö oli näin ollen jo kauan ollut melkoisella varmuudella ennakoitavissa. Käytännössä lienee viimeistään lakivaliokunnan mietinnön valmistuttua ollut selvää, mikä lain sanamuoto tulee näiltä osin olemaan.

- - -

Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikön lausunnossa ja selvityksessä todetaan, että varsinaisen tietojärjestelmähankinnan ja toteutuksen työstäminen aloitettiin heti, kun vankeuslakiin tulevien muutosten sanamuotojen ei enää odotettu muuttuvan. Mitään yksityiskohtaisempaa selvitystä siitä, milloin tämän on katsottu tapahtuneen, mitä tämä on käytännössä tarkoittanut ja mitä toimenpiteitä tehtiin, ei ole annettu.

- - -

Käytettävissäni olevan selvityksen perusteella syntyy vaikutelma, että sähköisen asioinnin toteuttamiseksi olisi voitu ryhtyä toimiin jo aiemminkin. Nähdäkseni keväällä 2015 valmistuneen esiselvitysten kaltaisiin toimiin on usein mahdollista ja perusteltua ryhtyä jo ennen kuin lain täsmällinen muotoilu on selvillä. Esiselvityksen kaltainen työ olisi voinut pääosin tapahtua jopa jo lain muutosta valmisteltaessa ja olla avuksi hallituksen esitystä laadittaessa. Projektipäällikön tehtävä olisi voitu perustellusti laittaa haettavaksi viimeistään lain tultua hyväksytyksi tammikuussa 2015, mahdollisesti jo aiemminkin, sillä lienee viimeistään lakivaliokuntavaiheen päätyttyä joulukuun 2014 alussa on ollut aivan selvä, että sähköinen asiointi tulee toteutettavaksi. Tietääkseni asia ei ylipäätään ole aiemminkaan ollut siten kiistanalainen tai ongelmallinen, että olisi ollut erityistä syytä odottaa eduskunnan tältä osin hylkäävän hallituksen esityksen. Myös sähköisen asioinnin projekti lienee ollut aloitettavissa viimeistään lain tultua hyväksytyksi tammikuussa 2015, mahdollisesti jo aiemmin.

Ymmärrän, että tietojärjestelmiä koskevat hankintamenettelyt ovat pitkäkestoisia projekteja, kuten keskushallintoyksikkö lausunnossaan toteaa. Sitä suuremmalla syyllä sähköisen asioinnin mahdollistamista olisi tullut ryhtyä valmistelemaan mahdollisimman aikaisessa vaiheessa. Nyt tilanne on se, että laki on ollut voimassa puolitoista vuotta, mutta sähköisen asioinnin projekti on edelleen varsin keskeneräinen.

Vaikka mahdollisuus sähköpostin ja internetin käyttöön ei ole vängin ehdoton oikeus, vaan siihen voidaan antaa lupa laissa mainittujen edellytysten täytyessä, lainsäädännön tarkoitus luonnollisesti on, että sähköinen viestintä ja asiointi olisi myös

käytännössä tutkintavangeille ja vangeille mahdollista. Lain esitöissä on todettu, että sähköisen viestinnän käytön laajentamisessa ehdotetaan edettäväksi hallitusti, jotta pystytään välttämään ja estämään käytöstä aiheutuvat turvallisuusongelmat (HE 45/2014, s. 27–28). Tällä ei kuitenkaan voida perustella sitä, ettei valmistelutoimiin ilmeisestikään ole ryhdytty niin aikaisin kuin se olisi ollut perusteltua ja mahdollista. Viranomaisten, tässä tapauksessa Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikön, velvollisuus on ryhtyä lain täytäntöönpanotoimiin sen varmistamiseksi, että lakia voidaan noudattaa sen tullessa voimaan. Minulla ei ole riittävästi tietoa sen arvioimiseksi, olisiko tämä käytännössä ollut mahdollista nyt kyseessä olevien säännösten osalta, mutta selvää kuitenkin on, että joihinkin valmistelutoimiin olisi ollut mahdollista ryhtyä aiemmin kuin mitä nyt on tapahtunut.

Lopuksi viitataan vielä siihen, mitä oikeusministeriön ylläpitämässä julkaisussa Lainkirjoittajan opas - Kansallisten säädösten valmistelua koskevat ohjeet, on todettu säädösten voimaantuloon varautumisesta³. Vaikka oppaassa on kyse lain kirjoittajien ohjaamisesta, siitä voidaan havaita myös, kuinka viranomaisen tulee omassa toiminnassaan ennakoida lain voimaantuloa.

”Säädösten voimaantuloon on varauduttava ennalta. Voimaantulo edellyttää usein täytäntöönpanotoimia. On esimerkiksi annettava asetuksia, jotka tulevat voimaan samaan aikaan kuin laki, on täytettävä toimintansa lain voimaan tullessa aloittavan viraston virat, vuokrattava virastolle toimitilat, koulutettava henkilöstö sekä suunniteltava toimivat tietojärjestelmät.

Lakiin on usein otettu erityinen säännös, jonka nojalla lain täytäntöönpanon edellyttämiin toimiin on voitu ryhtyä jo ennen lain voimaantuloa: ”Ennen lain voimaantuloa voidaan ryhtyä lain täytäntöönpanon edellyttämiin toimiin.” Tällaisen säännöksen puuttumisen on nimittäin aiemmin katsottu estävän esimerkiksi asetuksen antamisen ja virkojen täyttämisen ennen lain voimaantuloa. Usein vastaava säännös on otettu rutiininomaisesti myös asetuksiin.

Voidaan kuitenkin katsoa, että lain täytäntöönpanon edellyttämät toimet ovat vastuullisen viranomaisen velvollisuus, jolloin toimiin ryhtyminen ei edellytä erillistä valtuutusta, vaikka osaan toimista joudutaan käytännön pakosta ryhtymään ennen lain voimaantuloa. Erityisten täytäntöönpanoa koskevien valtuutusten ottamista lakiin voidaan näin pitää tarpeettomana, ja niistä on perusteltua luopua. Jos jossakin tapauksessa on tarpeen ryhtyä täytäntöönpanotoimeen, jota ei voida pitää tavanomaisena, siitä on perusteltua säätää nimenomaisesti. Hallituksen esityksen perusteluissa tulee kuitenkin kaikissa tapauksissa riittävällä tavalla kertoa, minäkalaisia ennakkollisia toimia lain täytäntöönpano edellyttää.”

Tutkintavankeuslaissa ja vankeuslaissa vuonna 2015 mahdollistettu sähköpostin käyttö ei ole siis vieläkaan toteutunut suljetuissa

³ <http://lainkirjoittaja.finlex.fi/> jakso 21.3

vankiloissa. Ymmärrän, että sen järjestäminen vankilaympäristössä voi olla vaativaa. Lain voimaan tulosta on kuitenkin nyt kulunut yli kuusi vuotta. Katson Rikosseuraamuslaitoksen laiminlyöneen lain täytäntöönpanon. Saatan tämän käsitykseni Rikosseuraamuslaitoksen tietoon. Lähetän päätökseni myös oikeusministeriölle.

Tutkintavangin ja hänen oikeudenkäyntiavustajansa yhteydenpito on ollut esillä myös eräässä toisessa kanteluasiassa. Suomen Asianajajaliitto esitti kantelussaan, että puolustajan ja tutkintavangin yhteydenpitoa muilla keinoilla kuin henkilökohtaisilla tapaamisilla, esimerkiksi videoyhteyden välityksellä, tulisi edistää.

Totesin tästä päätöksessäni seuraavaa.

Lainsäädäntö on 1.5.2015 alkaen mahdollistanut yhteydenpidon videoyhteyden välityksellä. Käytännössä tähän ei ole vielä tuolloin ollut valmiutta ainakaan kaikissa vankiloissa. Sittemmin tämä on tietääkseni ollut käytännössäkin mahdollista. Oikeusministeriö on lisäksi arvioimassa lainsäädännön uudistustarpeita muun muassa sähköisen viestinnän osalta.

Minulla ei tältä osin ole aihetta toimenpiteisiin. Kiinnitän kuitenkin oikeusministeriön ja Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikön huomiota siihen, että sekä lainsäädännössä että sen käytännön toteutuksessa huomioitaisiin tarve hoitaa oikeudellisia asioita siten, että yhteys on tosiasiallisesti toimiva ja tarkoitukseensa sopiva. Esimerkiksi yhteyden salassapidon lienee syytä olla riittäväällä tasolla ja Asianajajaliiton mainitseman asiakirjojen tarkastelun tulisi olla mahdollista (päätös 4.5.2021, EOAK/4257/2020)⁴.

Yhteydenpidosta videoyhteyden välityksellä säädetään tutkintavankiuslain 9 luvun 10 §:ssä ja vankeuslain 13 luvun 13 §:ssä. Kuten päätöksessäni asiaan EOAK/4257/2020 totesin, tietääkseni tämä on suljetuissa vankiloissa tällä hetkellä mahdollista.

4 TOIMENPITEET

Saatan edellä kohdassa 3.3 esittämäni käsityksen keskushallintoyksikön ohjeistuksen noudattamisesta Helsingin vankilan tietoon.

Saatan edellä kohdassa 3.5 esittämäni käsityksen viranomaisen velvollisuudesta huolehtia lainsäädännön täytäntöönpanosta Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikön tietoon.

Kohdassa 3.4 toteamani osalta lähetän päätöksen tiedoksi Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikölle.

Lähetän päätökseni tiedoksi oikeusministeriölle.

---

⁴ Lähiaikoina luettavissa oikeusasiamiehen internetsivuilla